

פרשת בראשית – ואל אישך תשוקתך

קשה לראות באופן נורמלי
אישה שמבטלת את
רצונה וגם מרגישה מאושרת

הרב שלום אביחי כהן | M.C.S

במדור זה מתפרסמים חלק מכתבים
על התורה, בהלכה, ובש"ס, שחלקם
יצאו לדפוס בחיבורים "מילי דנזיקין", "נתיבי שלום" ועוד.

פרשת בראשית | 10 דקות קריאה | 28.04.2022

אחת מקביעות חז"ל המעוררות אי נוחות בייחוד בעידן תרבותי כמו שאנו חיים בו, היא מה שנאמר בתנא דבי אליהו "אין לך כשרה בנשים אלא אישה שעושה רצון בעלה". והאמת, שהגיוי מאוד לתהות על הקביעה החד משמעית הזאת של אותם חכמים שהבינו יותר מדבר או שניים על חיי הנפש, ומן הסתם גם ציפו שהנוסחה של "אישה כשרה עושה רצון בעלה" תתיישב עם החשיבות הגדולה ביהדות לשלום ואחוזה בין האיש לאשתו, עד שבשביל כך ציווה הקב"ה בפרשת סוטה למחות את שמו במים.

ואם כנים אנחנו, שתי ההתייחסויות הללו לא מסתדרות זו עם זו, והניסיון לחבר ביניהן מתנגש עם שתי אקסיומות שכיום גם מגובות מחקרית וניתן לראות אותן בכל מקום, כל יום, בכל הקהילות והחוגים.

הנחת היסוד הראשונה היא: אם אחד מבני הזוג מרגיש צער ועוגמת נפש בנישואיו, בן או בת הזוג שלו אינם יכולים להרגיש מאושרים בנישואין הללו, ובוודאי שאי אפשר להגדיר את המערכת הזאת – מערכת יציבה ומשביעת רצון, כזאת שיש בה אהבה ואחוזה, שלום ורעות.

והנחת היסוד השנייה היא: אישה נורמלית לא יכולה להרגיש מאושרת בנישואיה אם היחס אליה הוא ביטול רצונותיה מתחת לרגלי בעלה. כשהמצב הוא כזה, לא משנה כיצד זה יוצג ובאיזה עיטורים נעטר ונעטוף את אריזת הביטול – כאשר אנחנו לא באים לידי ביטוי, כשאנחנו לא חיים בתחושה של ערך סגולי שווה ובתחושה של שותפות הוגנת, אנחנו מתמרמרים ואף מתחילים לשנוא את מי שאנחנו חיים לצידו – וכל מי שעוסק בתחום הנפש והמשפחה יכול להעיד על כך כי זוגות רבים מכל העדות והחוגים – יראי השם שחפצים בדרכה של תורה, מגיעים למצבים קשים בנישואיהם כתוצאה מחוויית החוסר הוגנות וחוסר השוויוניות בערך הסגולי של שני בני הזוג, שהביאה אותם לרגשות שליליים קשים ולריחוק רגשי כל כך גדול עד שאי אפשר לטעות באבחנה כי אש אוכלתן. ולכן על פניו נראה שכל העניין הזה של "אישה כשרה עושה רצון בעלה" לא מתיישב עם מצב של "שכינה בבית" – קשה לראות באופן נורמלי אישה שמבטלת את רצונה וגם מרגישה מאושרת. כשאנחנו נכנעים כשיטה, כשאנחנו מוותרים כשיטה, אנחנו לא באמת מאושרים, ואין ספק שחז"ל אשר דבריהם החדים והצופים לרחוק ידעו על מה הם דיברו ובכל אופן ניסחו קביעה שקשה להבין איך היא מתיישבת עם המציאות האנושית.

שאלה זו עולה כמעט בכל פעם שאני מעביר בשיעורים העוסקים בהכשרת יועצי נישואין ומשפחה סקירה ספרותית ומחקרית על חשיבות השוויון בערך הסגולי בין בני הזוג, ועל חשיבות תחושת השותפות ההוגנות ביניהם, ועם השאלה עולה וניכר גם המתח בין מה שאנשים מתחברים אליו באופן אינטואיטיבי לבין ערך של "ראשונים כמלאכים". מצד אחד בני אדם מתחברים באופן אקסיומי לכך שבמערכת יחסים בריאה אנחנו חייבים

להרגיש שווים בערך, ושותפים באופן הוגן (חשוב להבדיל בין שותפות הוגנת לשותפות שווה – לעתים מסיבות שונות זוגות יסכימו ביניהם על חלוקת תפקידים לא שווה אבל שני בני הזוג ירגישו שזה הוגן, ושניהם באים לידי ביטוי ממקום של שוויוניות בערך), ומצד שני נוצר דיסוננס קשה מתוך מה שנתפס כהוראה סותרת של חז"ל.

רלוונטיות דברי חז"ל

לא פעם במסגרות שונות השאלה נשאלה כדי להוכיח שדברי חז"ל אינם רלוונטיים לזמננו, וכשזה קורה, אני נזכר בתאלס איש מלטוס, אני מדבר על 500-600 שנים לפני ספירת הנוצרים, מי שנחשב לאחד משבעת חכמי יוון – אולי החשוב שבהם, מדובר על הפילוסוף המוכר הראשון בתולדות הפילוסופיה המערבית.

והפילוסוף הזה אמר משפט אחד קצר, ממש ממש קצר, הכי קצר שיכול להיות משפט – הוא אמר **"הכל מים"**. והמעניין הוא, ששתי המילים הללו מפרנסים עד היום פילוסופים וספרים בפילוסופיה בכל העולם. לי נראה שאם היום איזה חכם גדול היה אומר שתי מילים, וזה מה שהיה לנו ממנו, המקום הכי רחוק שהמילים הללו היו יכולות להגיע הוא פזמון בשיר יפה ומרגש – כי הם היו נשמעות טוב לאיזה מלחין. בעידן הזה רעיון טוב צריך להיכתב בספר, וככל שהספר יהיה עב כרס יותר כך יבינו טוב יותר את כוונת הוגה הרעיון, ואותו הוגה חשוב שישכנע, יסביר שוב ושוב, יביא אסמכתאות, ייתלה באילנות גבוהים ממנו, ימשול משלים וימחיש המחשות בפרזנטציות מקצועיות, ואז הוא יוכל לקוות שהרעיון שלו יוכל לעשות קריירה נורמלית.

בעידן אחר וקדום, הדברים היו נראים אחרת. באותה תקופה ידעו להעריך חכמה והאמינו בתאוות האינטלקטואל, ואז שמעו את תאלס אומר: **הכל מים**. מרגע זה, כולם חקרו מה זה אומר – אריסטו חשב ככה ואחרים חשבו אחרת, יש שמרחיבים את היריעה על מילת "הכל" ויש על מילת "מים", בדבר אחד כולם היו בטוחים: תאלס לא דיבר סתם, הוא אמר משהו, משהו שנשמע ממש מוזר, אני רואה שולחן, כסא, הרים, תהומות, שמים וארץ, והחכם אומר הכל מים – נשמע לא ברור, אבל צריך לבדוק למה הוא התכוון כי תאלס היה אדם רציני.

וכשאני נזכר בתאלס ובקריירה שעשה המשפט הפורסם שלו, אני רוצה לומר לבן שיחי שאנחנו צריכים להתייחס לחכמים הקדמונים שלנו בכבוד ובמורכבות, לפחות כשם שמתייחסים ליוונים הקדמונים שטענו עולם תוכן עשיר במילים בודדות.

וכאשר חז"ל קבעו את קביעתם במשפט המתומצת "אישה כשרה עושה רצון בעלה", הייתה להם עמדת התייחסות כלפי הגבר, כלפי האישה, וכלפי מה שבניהם – ואת העמדה הזאת צריכים לברר כדי להבין מה הם באמת אמרו בקביעתם. ואם רוצים אנו לברר מהי העמדה התורנית ביחס לגבר, לאישה, ולקשר ביניהם, אנחנו צריכים להתבונן בתהליך הבריאה והחיבור בין אדם לחווה – כאן בפרשת בראשית.

מחזר אחר אבדתו

הפרשה מספרת שמאחד נוצרו שניים – בתחילה "ויצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" – יש לנו אחד, גבר. ואז אומר אלוקים "לא טוב היות האדם לבדו" – טובים השנים מן האחד, ולכן "נעשה לו עזר כנגדו" – מיד נעשה הניתוח המתועד הראשון בהיסטוריה, אדם הראשון מורדם, הקב"ה לוקח אחת מצלעותיו, סוגר את המקום יפה יפה, ובורא מהצלע הזאת את האישה, והנה יש לנו זוג.

ומה היחס של שני בני הזוג הללו?

נראה שהיחסים בין הגבר לאישה עברו תפנית מהיחס המקורי שלהם ברגע הבריאה, ליחס כפי שהוא היום. בעצם היחס בין הגבר והאישה בזמן הבריאה לא היה יחס שוויוני, ומסתבר שחוסר השוויון היה לטובת האישה, ואכן חז"ל במסכת קידושין (דף ב) מסבירים שגבר צריך לחזר אחרי אישה כי זה כמו אבדה – אם אבד לי משהו אני הולך ומחפש אותו, ואם נלקחה ממני צלע אני נמשך אחריה, אני רוצה להחזיר אותה אלי. בעצם, הגברים הם "חסרים חלק" והם מכוונים להשיב אותו אליהם, ולכן בטבעם הם מחזרים אחרי האישה.

אם נעצור רגע ונתבונן על דינמיקת הרדיפה, נראה שכאשר אדם רודף כי הוא רוצה לזכות במושא הרדיפה שלו, הוא עשוי בדרך לוותר קצת על הכבוד שלו, לוותר על כל מיני דברים שהוא היה רוצה לעשות עכשיו אבל דינם להידחות כי הוא צריך לחזר אחרי אישה, עד שהיא תסכים להיות איתו. בעצם, מטבע הבריאה מי שמכוון לבטל את רצונו זה דווקא הגבר שנמצא בעמדת מחזר ומכוון לספק את רצונה של האישה כדי שתסכים להיות איתו – זה לא ממש שוויוני, אבל הוא מוטבע בבריאת האדם וחווה.

כל הדינמיקה הזאת עושה את המערכת הזוגית למורכבת ובעיקר לפרדוקסאלית, כי מרגע שהגבר והאישה נפרדו – זה אומר שכל חלק רוצה לשמור על עצמאותו. הגבר מחפש להחזיר את האישה אליו, כלומר, הוא צריך אותה לצידו כדי לזכות בסגולות שקיימים אצלו כשהיא לצידו, וכשהיא לצידו הוא מרגיש שהוא אדם עצמאי, שלם, אבל באופן פרדוקסאלי העצמאות הזאת, השלמות האישית שלו, תוכל להיקנות רק אם הוא יבטל את רצונו בכך שהוא יחזר אחריה.

וזוה מורכב עוד יותר, כי באותה מידה שהוא מבקש את עצמאותו, גם האישה עכשיו מהווה חלק נפרד ואף היא מבקשת את עצמאותה, אבל אם היא תשוב אליו, העצמאות הזאת תהיה מאוימת, כי השאיפה שלו להחזיר אותה אליו עלולה לבטל את הייחודיות שלה כאדם נפרד ממנו – ולכן הגבר מטבעו מחזר אחרי האישה **לנישואין** על מנת לזכות בה בחזרה, ומחזר אחריה **בנישואין** על מנת שלא תאבד לו שוב.

בעצם אם נסכם את התחנה הראשונה במסע הגבר והאישה כזוג, כוחה של האישה עולה על כוחו של הגבר, מאחר שהוא זקוק לה יותר ממה שהיא זקוקה לו – כי **הוא** איבד אותה, היא לא איבדה אותו, היא זכתה בעצמאות וייחודיות.

והוא ימשול בך

אבל אז הגיע רגע התפנית, קרה משהו דרמטי ביותר – בני הזוג חטאו בחטא עץ הדעת. הקב"ה ציווה את הזוג הטרי שלא לאכול מהעץ – עץ הדעת מחוץ למגרש המשחקים. אז מגיע נחש ערמומי, מפתה את חוה שמשתפת את אדם בתגלית המסעירה שאפשר כן לאכול מהעץ האסור, אדם הראשון מצטרף כשותף לאירוע, הם נענשים, ובנקודה הזאת **האישה מאבדת את עליונותה על הגבר**.

בנקודת התפנית נכנס משתנה חדש לתמונת היחסים בין הגבר לאישה. אם עד עכשיו היה כוחה של האישה גדול משום שהגבר מחזר אחר אבדתו, עכשיו כנגד זה נכנסה תכונה נשית חדשה "ואל אישך תשוקתך", כלומר, אמנם **"את"** החלק החסר שאבד לו, ומהפוזיציה הזאת את אמורה להיות המחוזרת הבלעדית, הנרדפת שמתבטלים רצונותיו של הרודף כדי לזכות בך, אך מעתה יש בך תכונה של "ואל אישך תשוקתך" שהיא העונג הטבעי להיות מוצאת חן בעיני הגבר, ובזה "הוא ימשול בך" – כי אם את תשלטי על זה כוחך חזר להיות כבתחילה, אבל עתה, את יכולה להיות אישה חכמה וטובה, נאה ועדינה, אך זה לא בהכרח יגרום לו להימשך אחריך, וכשיש לך תשוקה להיות לצידו את תנסי להרשים אותו יותר ויותר, ולעתים דווקא משום כך הוא ידחה אותך, **והתכונה הזאת מאזנת את התכונה שלו לחזר אחר אבדתו**.

אחרי נקודת התפנית של חטא עץ הדעת נוצר איזון בין הגבר והאישה – לשניהם יש משיכה לצד השני, ושניהם יכולים להיבלם על ידי הצד השני. האיש מחזר אחרי האישה ומבטל רצונו מפני רצונה, אבל כנגד זה האישה מתענגת על מציאת חן לפניו והוא מושל בתשוקתה. במילים אחרות, מעתה הגבר והאישה חיים במערכת מאוזנת של שותפות. ועל זה דורש רבי עקיבא במסכת סוטה (דף יז) שהסיבה שבשמות איש ואישה יש את מילת "אש", לומר לנו שאם "זכו" שכינה בניהם, "לא זכו" אש אוכלתן. רבי עקיבא לא אומר לאיש המחזר שהשיג את האישה שאבדה לו, ומשמר שלא תאבד לו שוב, שאם זכה תשרה השכינה במעונו. הוא מדבר לשני בני הזוג – **זכו – שכינה בניהם**, "כלומר, אם שניכם מחזרים ושניכם מחוזרים אז יש שכינה ביניכם, השלום ביניכם יהיה רק כשכל אחד ואחד מכם יתן מקום לרצון של השני ולא תהיו כמו שהיה לפני חטא עץ הדעת שהגבר לבדו מחזר אחר האישה.

כשרות האשה לבעלה

ואחר שהגענו לנקודת ההתייחסות החדשה בין הגבר לאישה – התייחסות שונה ממה שהייתה קודם החטא, עתה נחזור לדברי חז"ל "אין לך כשרה בנשים אלא אישה שעושה רצון בעלה", וכבר נדקדק בדבריהם שלא כתבו לשון ציווי לאישה "הרי את חייבת לעשות רצון בעלך" – וכשחז"ל רוצים לצוות להורות הוראה הם עושים זאת בלא חת, כאן ישנו תיאור מצב של אישה החיה עם בעלה, ויש כאן הגדרה של "כשרות".

חכמים מבדילים את האישה שהם מתארים מנשים אחרות, והאמירה היא: שביחס של בין אישה לבעלה, יש אישה שהיא "כשרה" – כשרות מלשון "כשירות", כמו כשירות משפטית, אולי נוכל לומר במקום כשירות "יכולת", כלומר, היכולת של אישה לחיות חיים יציבים ומשביעי רצון עם בעלה תלויים במסוגלות שלה ללכת כנגד הכוח הטבעי הבסיסי שלה – להיות מחוזרת על ידי הגבר ושרצונו יתבטל כדי לכבוש את ליבה.

האישה הזאת, הכשירה לנישואין, מקבלת את השינוי שנעשה בחטא עץ הדעת – היא לא נאחזת במשיכה שלו הבסיסית אליה ומבטלת את רצונו ורק מדברת על כך שהיא האישה ואחריה צריך לחזר, אלא היא מבינה שאמנם הגבר זקוק לה, אך גם היא נזקקת לו, ולהזדקקות הזאת יש מחיר – כי להכיר ברצון של האחר, לחיות בשותפות, זה כרוך בעבודה ובנייה.

בעוד שלגבר פשוט יותר מצד הטבע שלו לבטל את רצונו כדי לזכות באהבת אישה, אישה מכוונת מטבע ברייתה להיות מחוזרת ולבטל את רצונו – ההבנה שבני זוג הם שותפים ובעלי ערך סגולי שווה היא תוצר של חטא עץ הדעת, קודם לכן האיש היה מבטל רצונו מפני רצונה.

מאוד מעניין לראות גם גברים וגם נשים שמתכחשים לעוצמת השינוי שהתרחש בעולם בעטיו של חטא עץ הדעת. לכן אנחנו נראה גברים שמוכנים לבטל את עצמם פעם אחר פעם על מנת לזכות באהבת האישה – הם תופסים את היחס בין הגבר והאישה כיחס המחזר אחר אבדתו. וממולם נראה נשים שמבקשות אף הן להחזיר את המצב לקדמותו, מצב בו יש לאישה יתרון בחיזור. היא מבקשת שהוא יבטל את רצונו כי היא אישה, זה יכול להיות מנוסח בבטות או באופן עדין – למשל, היא תאמר שהיא כמוהו מבקשת שותפות, אבל בפועל תדרוש שהשותפות הזאת תעשה בדרכה.

אלו וגם אלו גוזרים על עצמם חיים מלאי מרמור ותחושת כפפוס, חלקם מסיימים את חייהם בלי שיזכו ליום אחד של שותפות הוגנת וחברות עמוקה, וחלקם הופכים להיות ממורמרים ומלאי ארס כלפי בני המין השני שנתפסים כאויבים, וכך כל צד מנסה להוכיח פעם אחר פעם את היתרון בלהיות בן מינו מאשר להיות בן המין השני. כי כשאין הסתכלות שווה על ערך הצד השני – גבר או אישה, כשאין שותפות הוגנת וניצול יתרונות של כל אחד מהם – בחינת אברהם שגדול ברוח הקודש ושרה גדולה בנביאות, כששני בני הזוג מבטלים את עצמם או את האחר, התוצאה היא "אש אוכלתן". אולם כאשר יש שוויון בערך סגולי של הגבר והאישה, כאשר יש איזון בין מחזר אחר אבדתו ל"אל אישך תשוקתך", כששניהם מתוך האיזון הזה מחזרים אחד אחרי השני ומכבדים זה את זה, אז יש להם זכות ששכינה תשרה ביניהם.